

HÜQUQ

ORCHİD ID: <https://orcid.org/0000-0002-3134-8496>FƏRDİ MƏLUMATLAR VƏ ƏLAQƏDAR HÜQUQLAR;
FƏRDİ MƏLUMATLARIN MÜHAFİZƏSİ

A.N.İBRAHİMOVA
Bakı Dövlət Universiteti
aytakin_ibrahimli@mail.ru

Fərdi məlumatlarla bağlı məlumat subyektinin hüquqları fərdi məlumatlarla bağlı informasiya prosesinin mərhələlərindən asılı olaraq müəyyən olunur. Eyni zamanda, informasiya sahiblərinin də hüquq və vəzifələri həmin mərhələlər üzrə konkretləşdirilir. Ona görə də fərdi məlumatlarla bağlı informasiya proseslərinin ardıcılıqla şərhə daha məqsədamüvafiqdir. Bunu “fərdi məlumatların hüquqi rejimi” və ya “fərdi məlumatların həyat tsikli” adlandırma bilirik. “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda fərdi məlumatlarla bağlı müxtəlif əməliyyat və proseslərə anlayış verilsə də, bu prosesi əhatə edən vahid anlayış istifadə olunmamışdır.

Açar sözlər: fərdi məlumatlar, əlaqədar məlumatlar, fərdi məlumatların mühafizəsi, fərdi məlumatların mühafizəsində dövlətin öhdəlikləri.

Fərdi məlumatların həyat tsiklinin komponentlərinə ayrı-ayrılıqda nəzər yetirəsi olsaq:

Fərdi məlumatların toplanılması – subyekt barəsində fərdi məlumatların sənədləşdirilmiş qaydada qanuna uyğun olaraq əldə edilməsini əhatə edir. Fərdi məlumatların toplanılmasının iki forması vardır: məcburi və könüllü.

Məcburi qaydada fərdi məlumatların toplanılmasına qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hallarda yol verilir. Məsələn, “Biometrik informasiya haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq, biometrik məlumatların toplanılması.

Könüllü formada fərdi məlumatların toplanılmasına yalnız subyekt tərəfindən verilmiş yazılı, o cümlədən gücləndirilmiş elektron imzalı elektron sənəd formasında razılıq və ya özünün yazılı təqdim etdiyi məlumatlar əsasında yol verilir.

Fərdi məlumatların işlənməsi – fərdi məlumatlar üzərində aparılan əməliyyatlar (fərdi məlumatların yazılması, sistemləşdirilməsi, təzələnməsi, dəyişdirilməsi, çıxarılması, adsızlaşdırılması, saxlanması, ötürülməsi, məhv edil-

məsini əhatə edir. “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.3-9.4-cü maddəsində deyilir ki, fərdi məlumatlar dəqiq, tam olmalı və zərurət yarandıqda təzələnməlidir. Fərdi məlumatların işlənilməsi çoxsaylı əməliyyatları özündə birləşdirir ki, bu əməliyyatlara qanunverici öz münasibətini bildirmişdir:

- *fərdi məlumatların adsızlaşdırılması* – fərdi məlumatların, onun subyektinin kimliyini müəyyənləşdirməyə imkan verməyən vəziyyətə salınması;

- *fərdi məlumatların verilməsi* – fərdi məlumatların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada sorğu əsasında maddi daşıyıcılarla və ya informasiya texnologiyaları vasitəsilə istifadəçilərə təqdim edilməsi;

- *fərdi məlumatların yayılması* – fərdi məlumatların kütləvi informasiya vasitələri, habelə informasiya sistemləri ilə açıqlanması və ya fərdi məlumatlarla şəxslərin hər hansı digər üsulla tanış olmasına imkan yaradılması;

- *fərdi məlumatların transsərhəd ötürülməsi* – fərdi məlumatların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədindən əlaqədar beynəlxalq təşkilatlara, başqa ölkələrin dövlət və ya yerli özünüidarə orqanlarına, hüquqi və ya fiziki şəxslərinə verilməsi;

- *fərdi məlumatların məhv edilməsi* – informasiya sistemində fərdi məlumatların silinməsi, məzmununun sonradan bərpa edilməsi mümkün olmayan vəziyyətə salınması və ya fərdi məlumatlar olan maddi daşıyıcıların məhv edilməsi.

Fərdi məlumatların qorunmasında məlumat subyektinin onun şəxsi məlumatları üzərində aparılan əməliyyatlara razılığı, məlumat subyektinin məlumatların işlənməsi prosesində iştirak etməsini və məlumatları idarə etməsini verilənlərin işlənməsində qanuniliyi təmin edən vacib amillərdən biridir. Bir sıra münasibətlərdə bəlli vəziyyətlərdə fərdi məlumatların toplanılması, işlənilməsi və saxlanılmasından əvvəl əlaqədar şəxsin razılığının alınmasının vacib olduğu bildirilmişdir [1]. Bu cür tənzimləmələrdə icazənin verilməsinin məqsədi həyata keçirilən fəaliyyətlərin hüququayğunluğunu təmin etməkdir. Beynəlxalq və regional normalar birmənalı şəkildə məlumat subyektinin razılığını ön plana çəkir. “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8-ci maddəsində isə məsələyə aşağıdakı kimi münasibət bildirilmişdir:

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada fərdi məlumatların məcburi şəkildə toplanılması və işlənilməsi halları istisna olmaqla, hər hansı şəxs barəsində fərdi məlumatların toplanılmasına və işlənilməsinə yalnız subyekt tərəfindən verilmiş yazılı, o cümlədən gücləndirilmiş elektron imzalı elektron sənəd formasında razılıq və ya özünün yazılı təqdim etdiyi məlumatlar əsasında yol verilir. Subyektin fərdi məlumatların işlənilməsi üçün yazılı razılığa daxil edilməlidir: subyektin kimliyini müəyyənləşdirməyə imkan verən məlumatlar; subyektə razılıq alan mülkiyyətçinin və ya operatorun kimliyini müəyyənləşdirməyə imkan verən məlumatlar; fərdi məlumatların toplanılması və işlənilməsi məqsədi; subyekt tərəfindən işlənil-

məsinə razılıq verilmiş fərdi məlumatların və onların işlənilmə əməliyyatlarının siyahıları; subyektin razılığının qüvvədə olma dövrü və onun geri götürülməsi şərtləri; fərdi məlumatların müvafiq informasiya sistemində müəyyən olunmuş saxlanılma müddəti başa çatdıqdan və ya subyektin ölümündən sonra onun barəsində toplanılmış fərdi məlumatların qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada məhv edilməsi və ya arxivləşdirilməsi şərtləri. Subyekt vəfat etdikdə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada ölmüş elan edildikdə, xəbərsiz itkin düşmüş, fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edildikdə, habelə yetkinlik yaşına çatmadığı, özü razılıq vermək iqtidarında olmadığı hallarda bu Qanunla tələb olunan razılıq müvafiq olaraq onun və rəşələri, qanuni nümayəndələri, valideynləri və ya himayəçilərindən biri tərəfindən verilir. Subyektədən onun fərdi məlumatlarının toplanılması və işlənilməsi üçün razılığın alınması haqqında sübutun təqdim olunması vəzifəsi mülkiyyətçinin və ya operatorun üzərinə düşür. Vəfat etmiş şəxslər barəsində fərdi məlumatların işlənilməsinə subyektin sağlığında qadağa qoyulmamışdırsa, həmin məlumatlar qanunvericiliklə müəyyən olunmuş hallarda işlənilə bilər. Açıq fərdi məlumatların toplanılmasını və işlənilməsinə həyata keçirən mülkiyyətçi və ya operator subyektin tələbi ilə həmin məlumatların açıq fərdi məlumatlar kateqoriyasına aid olduğunu sübut etməlidir.

Məlumatın şəxsi müəyyənləşdirə bilən olub-olmaması mənasında incələnməsi üçün lazım olan digər bir məsələ isə ləqəblərdən istifadə edən verilənlərin, şifrəli verilənlərin və anonim verilənlərin olmasıdır. Ləqəbdən istifadə edilən verilənlər, xüsusilə statistik məqsədlərlə birdən çox şəxslə bağlı birdən çox məlumatın toplanılması vacibliyində, bu şəxslərin müəyyənləşdirilə bilməməsi üçün adlarının başqa adlarla dəyişdirilməsi vəziyyətində yaranan verilənlərdir. Bəzi müəlliflər şifrələnmiş məlumatların və saxta məlumatların fərdi məlumatlarla bağlı qanunvericiliyə əsasən qorunmasının maddi cəhətdən ağır və bahalı olacağını iddia edirlər (xüsusən də tibbi tədqiqatlar kimi uzunmüddətli tədqiqatlardan danışarkən) [7, s.23].

Adsızlaşdırılmış verilənlərdə aparılan əməliyyatların nəticəsində müəyyən edilə bilən fərdlə verilən arasındakı əlaqə qoparılmaqla, fərdin kimliyinin təsbiti imkansız hala gətiriləyindən, verilənlərin aid olduğu şəxslər üçün əlyətərliyi mümkün olmamaqdadır. Bu səbəblə, ədəbiyyatda adsızlaşdırılmış (anonim) verilənlər fərdi məlumatlar hesab olunmur [13, s.228]. Həmçinin 95/46/AT sayılı Avropa İttifaqı Direktivinin birinci bölməsinin 26-cı maddəsində də anonim verilənlərin fərdi məlumatlar olmadığı bildirilmişdir. Milli hüquqa nəzər salsaq, “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 5.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq, adsızlaşdırılmış məlumatlar açıq fərdi məlumatlar kateqoriyasına daxil edilir və açıq kateqoriyalı fərdi məlumatların konfidensiallığının təmin edilməsi tələb olunmur.

Fərdi məlumatların informasiya sistemi dedikdə, fərdi məlumatların bəlli meyarlara görə tənzimlənərək işləndiyi bir qeydiyyat sistemi başa düşülür. Qısa sözlə, bu sistem qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada fərdi məlumatların

toplanılmasını, işlənilməsini və mühafizəsini təmin edən informasiya sistemi-dir. İnformasiya sistemləri elektron və ya adi qaydada həyata keçirilməlidir və bu zaman fərdi məlumatların təsnifləşdirilməsindən istifadə olunur. Məsələn, ad, soyad və ya şəxsiyyəti təsdiq edən sənədin nömrəsi və s. 95/46/AT sayılı Avropa İttifaqı Direktivində “fərdi məlumatların informasiya sistemi” yerinə “fərdi məlumatların sənədləşdirilməsi sistemi” terminindən istifadə edilmişdir. Direktivdə fərdi məlumatların sənədləşdirmə sistemi müəyyən bir meyarla görə əldə edilə bilən formada qurulmuş fərdi məlumat sistemi olaraq izah edilir. Bu verilənlər sisteminin mərkəzi və ya mərkəzi olmayan və ya funksional və ya coğrafi əsasda bölünməmiş olması əhəmiyyətli deyildir.

Fərdi məlumatların həyat tsiklində subyektlərin dairəsi də xüsusi qeyd olunmalıdır. Bura fərdi məlumatların operatoru, mülkiyyətçisi və istifadəçisi aid edilir. Qanunvericiliyə görə, fərdi məlumatların operatoru dedikdə, fərdi məlumatların toplanılmasını, işlənilməsini və mühafizəsini həyata keçirən fərdi məlumatların mülkiyyətçisi və ya onun bu funksiyaları müəyyən həcmdə və şərtlərlə həvalə etdiyi dövlət və ya yerli özünüidarə orqanı, hüquqi və ya fiziki şəxs başa düşülür. 95/46/AT sayılı Avropa İttifaqı Direktivində fərdi məlumatlarla işləyənlər verilənlərdən məsul olan və fərdi məlumatların istifadəçisi olaraq iki qrupa bölünürlər. Direktivdə verilənlərdən məsul olanlar – fərdi məlumatların necə və hansı məqsədlər üçün istifadəsinə təkbəşinə və ya başqaları ilə birlikdə qərar verən fiziki və ya hüquqi şəxs, rəsmi dövlət qurumu, müəssisə və ya digər qurumlardır. Verilənlərdən məsul olan şəxs verilənləri müdafiə edən səlahiyyətli şəxsdən fərqlidir. Verilənləri müdafiə edən səlahiyyətli şəxs bir müəssisədə fərdi məlumatların qorunması qaydalarına riayət etməkdə məsul olan şəxsdir. Verilənlərdən məsul olan şəxs fərdi məlumatların istifadəçisindən də fərqli biridir. Direktivə görə, fərdi məlumatların istifadəçisi verilənlərdən məsul olan şəxsin təlimatına əsasən fərdi verilənləri işləyən fiziki və ya hüquqi şəxs, rəsmi qurum, təşkilat və ya digər qurumlardır. “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda fərdi məlumatların istifadəçisi yalnız özü üçün zəruri informasiyanın əldə olunması məqsədilə səlahiyyətləri daxilində mülkiyyətçi tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada və həcmdə fərdi məlumatlardan istifadə hüququ verilmiş dövlət və ya yerli özünüidarə orqanı, hüquqi və ya fiziki şəxs kimi qəbul edilmişdir.

Fərdi məlumatların transsərhəd ötürülməsi həm “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 14-cü maddəsi, həm də 1981-ci il Konvensiyası ilə tənzimlənir. 14-cü maddəyə görə, fərdi məlumatların transsərhəd ötürülməsi zamanı bu məlumatların təhlükəsizliyi mülkiyyətçi və ya operator tərəfindən təmin edilir. Fərdi məlumatların transsərhəd ötürülməsi aşağıdakı hallarda qadağan edilir:

- Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyi üçün təhdid yaratdıqda;
- fərdi məlumatların ötürüldüyü ölkənin qanunvericiliyi həmin məlumatların Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş səviyyədə

hüquqi mühafizəsini təmin etmədikdə.

Subyektin fərdi məlumatların transsərhəd ötürülməsinə razılıq verdiyi, habelə fərdi məlumatların ötürülməsinin subyektin həyat və sağlamlığının qorunması üçün zəruri olduğu hallarda fərdi məlumatların transsərhəd ötürülməsi onların hüquqi mühafizəsi səviyyəsindən asılı olmayaraq həyata keçirilə bilər.

Fərdi məlumatların ölkələr arasında ötürülməsi ilə əlaqədar beynəlxalq hüquqda da tənzimləmələr mövcuddur. Avropa Şurasının 108 sayılı Müqaviləsinin 12-ci maddəsi bir dövlətdən digərinə ötürülən məlumatların şəxsi həyat səbəbi ilə qadağan edilməsini, ya da xüsusi bir icazəyə əsasən bloklanmasını qadağan edir. 181 sayılı Əlavə Protokolla edilən tənzimlənməyə görə, fərdi məlumatların Müqaviləyə tərəfdar olmayan dövlətlərə və ya beynəlxalq təşkilatlara transsərhəd ötürülməsi üçün o ölkənin və ya beynəlxalq təşkilatın Müqaviləyə uyğun fərdi məlumatları müdafiə sisteminə malik olmaları vacibdir.

95/46/AT sayılı Avropa İttifaqı Direktivində ümumi olaraq kifayət qədər bir müdafiə sistemi olmayan üçüncü ölkələrə fərdi məlumatların transferini qadağan edən qayda qəbul edilmişdir. Direktiv yetərli müdafiə sisteminin tənzimlənməsində xüsusilə diqqət edilməsi vacib olan şərtləri müəyyən etmişdir. Bu şərtlər verilənlərin xüsusiyyəti, emalı və müddəti, transsərhəd ötürən ölkə və transsərhəd qəbul edən ölkə, üçüncü ölkədə keçərlilən ümumi və lokal hüquq qaydaları, bu ölkədə riayət edilən qaydalar və tətbiq edilən təhlükəsizlik tədbirləridir. 2000-ci ildə Avropa Parlamenti ABŞ tərəfindən fərdi məlumatların müdafiəsində Avropa İttifaqı normalarına uyğunlaşdırmaq məqsədilə qəbul etdikləri Safe Harbor prinsiplərini fərdi məlumatların müdafiəsi baxımından uyğun bir tənzimləmə olaraq qəbul etmişdir. Safe Harbor prinsipləri Avropa İttifaqına üzv dövlətlərdə fərdi məlumatları transsərhəd ötürmək istəyənlər ABŞ müəssisələrinin riayət edəcəkləri prinsipləri əhatə etməkdədir [9]:

Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 8.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan müdaxilələrin, yəni qabaqlayıcı tədbirlərin 8-ci maddəyə uyğun olub-olmadığı qiymətləndirilərkən əlaqədar dövlətə “qiymətləndirmək hüququ” adlı bəlli bir səlahiyyət verilmişdir. Buna ilk dəfə 10-cu maddə (ifadə azadlığı) əhatəsindəki Handyside (07.12.1976) qərarında toxunulsa da, bu prinsip 8-ci maddə ilə əlaqədar olaraq açılan məhkəmə işləri baxımından da keçərlidir. Həmin qərara görə: “... Dövlət qulluqçuları ölkələrindəki əhəmiyyətli güclərlə birbaşa və sürətli təmasları səbəbi ilə beynəlxalq hakimlərlə müqayisədə daha yaxşı qərar verə biləcək vəziyyətdədirlər. Bu baxımdan, vacib kütləvi ehtiyacın səviyyəsi məsələsində ilk qiymətləndirməni yerli səlahiyyətli qurumlar həyata keçirməlidir.” Bu o deməkdir ki, 10-cu maddə dövlətlər üçün həm hüquq yaratma, həm də hüququ tətbiq etmə üzrə səlahiyyətlər müəyyənləşdirir. Lakin yekun qərar vermə səlahiyyəti Məhkəməyə aid olduğu üçün yerli orqanlara verilən qiymətləndirmə hüququnun doğru istifadə edilib-edilmədiyi məsələsi Məhkəmənin rəyinə əsasən, dəyişikliklərlə nəticələnə bilər. Məhkəmə qiymətləndirmə hüququna birincisi, 8-ci maddədə edilən müdaxilənin 2-ci bəndində

bildirilən dövlət maraqlarına görə yerində olub-olmadığını bildirərkən, eləcə də dövlətin bu məsələ ilə bağlı pozitiv öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün yetərincə səy göstərüb-göstərmədiyini qiymətləndirərkən öz yanaşmasını bildirir. X və Y Niderlanda qarşı məhkəmə işində [14] dövlətin öhdəlikləri ilə əlaqədar bu ifadələrə yer verilmişdir: “8-ci maddə sadəcə dövləti müdaxilə etməyə məcbur edə bilməz. Bu neqativ öhdəliklərlə yanaşı, şəxsi həyata və ailə həyatına təsirli bir şəkildə hörmət göstərilməsinin təbiətində olan pozitiv öhdəliklər də ola bilər. Bu öhdəliklər fərdlərin öz aralarındakı münasibətlər sferasında belə şəxsi həyata hörmət göstərilməsini təmin edəcək qabaqlayıcı tədbirlər görməyi əhatə edə bilər.”

Axtarış və götürmə məsələlərində isə Məhkəmə Konvensiyaya tərəfdar dövlətlərin bəzi cinayətlər haqqında maddi sübut tapmaq üçün yaşayış sahələrinin axtarılması və götürmənin icrası kimi qabaqlayıcı tədbirlərə müraciət edə biləcəyini qəbul etməkdədir. Bu cür qabaqlayıcı tədbirlər normalda bir fərdin 8.1-ci maddə çərçivəsindəki şəxsi həyat və ya ailə həyatına dair hüquqlarına müdaxilə mənasına gəlməməli, mütləq şəkildə belə tədbirləri izah etmək üçün istifadə edilən səbəblər əlaqədar və yetərli olmalıdır və hədəflənən məqsədə görə qeyri-mütənasib olmamalıdır. Məhkəmə bundan başqa, əlaqədar qanunların və tətbiqlərin fərdlər üçün yetərli və təsirli müdafiə mexanizmləri təmin etməsi məsələsində məmnun olmağı da axtarmaqdadır. Məhkəmə prosesləri axtarışların “qanuni” olması ilə “özbaşınalığa və istismara qarşı üsul baxımından yetərli mexanizmlərə sahib” olması şərtlərinə fokuslanmışdır. Bu mənada, tərəf dövlətlər bildirilən mövzuda qiymətləndirmə hüququna sahib olmasına baxmayaraq, milli qanunların səlahiyyətli subyektlərə məhkəmədən alınmış axtarış qərarı olmadan axtarış əmri vermə və axtarış etmə icazəsi verdiyi vəziyyətlərdə məhkəmələr xüsusilə həssas davranmalıdır.

Məhkəməyə görə, fərdlər 8-ci maddənin qoruma altına aldığı hüquqlar məsələsində səlahiyyətli subyektlərin özbaşına müdaxiləsinə qarşı qorunacaqsın, bu cür səlahiyyətlər məsələsində çox ciddi sədlərdən formalaşan bir çərçivə olmalı və məhkəmə hər bir işdə keçərlilən xüsusi şərtlərə baxaraq haqqında bəhs edilən məhkəmə işində nəzərdən keçirilən müdaxilənin hədəflənən məqsədə uyğun olub-olmadığını qiymətləndirməlidir.

Axtarış əmri məhkəmələrə verildikdə, yəni məhkəmə nəzarətinin bir hissəsi olduqda, 8-ci maddənin tələblərini yerinə yetirəcək səviyyədə yetərli müdafiə olması ehtimal olunur. Milli qanunlar əvvəlcədən məhkəmədən qərar alınmadan yaşayış sahələrinin axtarışına icazə verildikdə, axtarış yalnız axtarışları tənzimləyən digər qanunların fərdlərin hüquqlarına yetərincə qoruma təmin etdiyi vəziyyətlərdə 8-ci maddəyə uyğun olur. Məsələn, Funke Fransaya qarşı məhkəmə işində [3] gömrük orqanları iddiaçının xaricdəki malları haqqında məlumat almaq üçün evini axtarmışlar və Fransa qanunlarına görə qanundan kənar xüsusiyyətlər daşıyan gömrük cinayətləri ilə əlaqədar olaraq xaricdəki bank hesabları haqqında sənədləri müsadirə etmişlər.

Ümumilikdə, Konvensiyanın 8-ci maddəsi əhatəsindəki şəxsi həyatın

toxunulmazlığı hüququ baxımından dövlətlərin öhdəliklərini aşağıdakı kimi müəyyənləşdirmək olar:

Pozitiv öhdəliklər. Əsas hüquq və azadlıqların müdafiəsindən bəhs etdikdə uzun müddət bu hüquqların neqativ status hüquqlar əhatəsində olduğu nəzərdən keçirilərək dövlətin hər zaman müdaxilə etməmə öhdəliyi altında olduğu düşünülmüşdür. Dövlətin vətəndaşı əsas hüquq və azadlıqlar sahəsində sərbəst buraxması və bu sahəyə müdaxilə etməməsi şərt olaraq qəbul edilmişdir. Lakin bu klassik və yerli anlayış insan hüquqları anlayışının beynəlxalq səviyyədə müdafiə olunmağa başlaması ilə bərabər dəyişməyə başlamışdır. Xüsusilə, Konvensiya öhdəliklərinin tətbiq olunub-olunmadığını müəyyənləşdirən İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi insan hüquqlarının qorunmasında formalaşmış klassik anlayışa fərqli bir baxış tərzini gətirmişdir. Dövrün tələbindən irəli gələrək, pozitiv öhdəliklər anlayışı neqativ status hüquqlar əhatəsində dövlətin neqativ öhdəliklərinin bu hüquqların təsirli bir şəkildə istifadəsi üçün yetərli olmadığına gətirib çıxarmışdır. Məhkəmə proseslərində meydana gələn bu anlayış şəxsi hüquq və azadlıqların təsirli bir formada müdafiəsi üçün dövlətin toxunulmazlıq öhdəliklərini yerinə yetirməsinin yetərli olmadığını bildirməkdədir. Bu mənada dövlətin şəxsi hüquq və azadlıqların təsirli bir şəkildə müdafiəsi üçün bir sıra öhdəlikləri mövcuddur. Son 30 il müddətində Məhkəmə Konvensiya əhatəsində pozitiv öhdəlikləri artan bir perspektivlər araşdırmaqdadır. Pozitiv öhdəliklərin tələbləri dövlətlərin fərqli formalarda ortaya çıxan fəaliyyətlərini əhatə etməkdədir. Məhkəmənin hakimlərindən Martens “pozitiv öhdəliklər” anlayışını “tərəf dövlətlərin etməsi tələb olunan fəaliyyətlər” olaraq izah etməkdədir.

Hər nə qədər pozitiv öhdəliklər anlayışının meydana çıxma tarixini tam olaraq müəyyənləşdirmək mümkün olmasa da, şəxsi hüquq və azadlıqların müdafiəsi məsələsində inkişaf edən ehtiyaclar diqqətə alınaraq, Məhkəmə hələ də bu öhdəliklərin inkişafına həyata keçirdiyi proseslərlə töhfə verməkdədir.

Müasir dövrdə dövlətin hüquqlardan istifadə etməsinə müdaxilə etməməsi, hüquqların təsirli formada istifadəsi üçün yetərli olmayıb, dövlətin hərəkətə keçərək fərdlərə hüquqların istifadəsi üçün uyğun bir mühit təmin edilməsi vacibdir. Beləliklə, fərd hüquqlarını təsirli bir şəkildə istifadə edə biləcəkdir. Hüquqlar baxımından öhdəliklərin müəyyən edilməsi, əlaqədar hüququn əsl əhatəsini müəyyən etmək üçün olduqca əhəmiyyətlidir. BMT Konvensiyası ilə əlaqədar Steiner və Alstonun fikirləri də bu mənada qiymətləndirilməlidir. BMT-nin 1966-cı il tarixli Şəxsi və siyasi hüquqlararası Konvensiyası, 1979-cu il tarixli Qadınlara qarşı hər növ ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması Konvensiyası və digər insan hüquqları Konvensiyalarının məna və məzmununu anlamaq üçün dövlətlərin bu hüquqlarla əlaqədar vəzifələrini tədqiq etməklə köməklik göstərəcəkdir. Bəzi öhdəliklərə diqqət yetirsək, həm haqqında bəhs edilən hüquqların mənasını izah etməklə həm də perspektivlərini tənzimləmə və inkişaf strategiyalarına diqqəti cəlb etmək mümkün olacaqdır. Daha sonra bu tədqiqat hüququn, dövlətin əlaqədar vəzifələri daxilində həll ediləcək və beləcə hüququn məzmununu, ya da hazırlanan məzmununu açıq bir anlayış olaraq

oldə etməyimizi təmin edəcəkdir [10, s.180].

Pozitiv öhdəliklərin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək üçün Məhkəmə qərarlarının məzmununa baxmaq lazımdır. Bu mənada Şuenin yazılarında [11, s.173] Konvensiyadakı hüquqlara dair dövlətlərin pozitiv öhdəliklərinə yönələn daha nəzəri bir izah tapa bilərik. Şue pozitiv və neqativ hüquqlar arasında ənənəvi fərqi rədd edərək vurğulayır ki, ənənəvi ayrı-seçkilik dövlətin müsbət və ya mənfi vəzifələri əsasında həyata keçirilmişdir. Müəllif hər hüququn tam mənası ilə təminatı üçün bir çox vəzifənin yerinə yetirilməsinin vacibliyini bildirmişdir. O, klassik ayrı-seçkilikdə həyata keçirilən vəzifə bölgüsündə sadəcə dövlətə vəzifəni yükləmək, ya da yükləməmək şəklində sadə bir ayrı-seçkilikdən daha məzmunlu olaraq dövlət orqanlarının ayrı-ayrı vəzifələrinin müəyyən edilməsi vacibliyini bildirərək üç növ vəzifə müəyyən etmişdir:

1. Hüquqdan məhrum olmağa qoymayan vəzifələr;
2. Hüququ məhrumiyyətdən qoruyan vəzifələr;
3. Məhrumiyyət şəklində yardım vəzifəsi.

Şuenin yanaşmasının maraqlı cəhəti ondadır ki, o, həmçinin fərdlərin fiziki təhlükəsizliyi üçün də fərqli vəzifə olduğunu bildirmişdir:

1. İnsanın fiziki təhlükəsizliyinin ortadan qaldırılmaması üçün vəzifələr – Hüquqdan məhrum olmağa qadağa qoyan vəzifələr;
2. İnsanın fiziki təhlükəsizliyinin digər insanlar tərəfindən qadağan olunmasını qadağa edən vəzifələr – Hüququn yoxluğundan qoruyan vəzifələr;
3. Hüquqdan məhrum olanlara yardım vəzifəsi.

Bu mənada ayrı-seçkiliyi vəzifə halında tənzimləyən Şue bəzi hüquqların mənfi vəzifələr gətirməsinə qarşı digər hüquqların müsbət vəzifələr gətirdiyi anlayışını yanlış hesab etməkdədir. Pozitiv öhdəliklər anlayışı da xarakterik olaraq klassik ayrı-seçkiliyi rədd etməkdədir. Xüsusilə neqativ status hüquqları əsasında dövlətin mənfi öhdəliklərini aradan qaldıraraq bu hüquqların da dövlətə bir çox öhdəliklər verdiyini vurğulamaqdadır.

Şuenin yuxarıdakı izahı onu göstərir ki, əsas hüquqlar Konvensiyada qorunduğu şəkli ilə dəyişik formalardakı fərqli çətinlikləri dövlətə əlavə vəzifə olaraq yükləyər. Pozitiv və neqativ öhdəliklər arasındakı xüsusi tarazlıq bəlli hüquqlar baxımından dəyişiklik göstərsə də, əsas təməl hüquqlar üçün pozitiv öhdəliklər qalmaqdadır. Bu səbəblə, Konvensiyada tərəf dövlətlərin Konvensiyaya uyğunlaşmaq başlıca öhdəlikləri olduğu üçün pozitiv öhdəliklər altında olmaları da məntiqli olaraq qaçılmazdır.

Son olaraq qeyd etmək istərdik ki, hüquq və azadlıqlar sahəsində dövlətin pozitiv öhdəliyi “nəticə alma” öhdəliyi olmayıb, bir “üstünlük”, yəni “mümkünü etmə tələbi”dir. Eyni zamanda, pozuntunun fərddən fərdə başvermə halında (üfqi tətbiqetmə) bu pozuntuya dövlətin münasibəti onunla şərtlənir ki, dövlət faktiki olaraq müdaxilədən yenə cavabdehlik daşımaqdadır.

Pozitiv öhdəliklərlə bağlı bəzi məhkəmə qərarlarına müraciət etməyi məqsədəuyğun sayırıq:

Şəxsi həyat və cinsi toxunulmazlıqla bağlı pozitiv öhdəliklər. Ruhi xəstə

olan bir şəxsə ögey atası tərəfindən təcavüz edilməsi ilə bağlı X və Y Niderlanda qarşı məhkəmə işində Məhkəmə Hollandiya cinayət hüququnun çatışmazlıqlarını və şəxsə əyani və təsirli müdafiə təmin edilməsini ön plana çəkmiş, dövlətin pozitiv öhdəliklərini yerinə yetirmədiyinə qərar vermişdir. Qərar da 8-ci maddənin məqsədinin fərdi dövlət orqanlarının özbaşına müdaxilələrinə qarşı qorumaq olsa da, bu neqativ öhdəliyə əlavə olaraq, dövlətin şəxsi həyata və ya ailə həyatına təsirli bir şəkildə hörmət göstərmənin əsasında dayanan bəzi pozitiv öhdəliklərinin də ola biləcəyini bildirmişdir. Bu öhdəliklərin şəxsi həyatın qorunması məqsədilə övladlığa götürmə qaydalarını, hətta fərdlərin öz aralarındakı münasibətləri də əhatə edəcəyini bildirmişdir. Bu qərar fərdlər arasındakı münasibətləri tənzimləmək üçün dövlətlərə pozitiv tədbirlər gətirməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Xüsusilə dövlətlər tərəfindən uşaqlar və digər həssas qrupa daxil olan şəxslərin müdafiəsi üçün lazımı hüquqi əsasın formalaşdırılması və övladlığa götürülən uşaqların vəziyyətlərinin araşdırılaraq pis münasibətə məruz qalmalarına maneçilik göstərilməsi vacib idi. Sadəcə cinayət qanunlarında bu cür pis münasibətlərə cəza verilməsi yetərli olmayıb, fərdlərin müdafiəsi üçün lazımı xüsusi hüquq sahəsində də tənzimləmələr edilməlidir [8, s.103].

Stubbings və digərləri İngiltərəyə qarşı məhkəmə işində Məhkəmə şəxsi hüquq əhatəsində pozitiv öhdəliyin hüdudlarını müəyyən etmişdir. Qərar iddiaçı dörd qadın və uşaqları arasındakı fərqli şəxslər tərəfindən edilən ağır cinsi təcavüzə məruz qaldıqlarını iddia qaldırmaları ilə bağlıdır. İddiaçılar illər sonra psixoloji müalicə alana qədər məruz qaldıqları təcavüzün xüsusiyyətinə agah olmadıqlarını müəyyən etmişlər və təcavüzlərə qarşı hüquqi müdafiədən istifadə etmişlər. Lordlar Kamerası 1980-ci il tarixli “İddia müddəti haqqında” Akta görə, iddiaçıların altı il əvvəl 18 yaşını tamamladıqları zaman idda qaldırmalarının qadağan olunduğunu müəyyən etmişdi. Bununla yanaşı, iddiaçılar təsirli hüquq yolundan məhrum olduqlarından İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə müraciət etmişlər. Məhkəmə İngilis Cinayət hüququnda cinsi təcavüzün ağır bir cəza sayıldığını, bu cəzalarda iddia müddətinin tətbiq olunmadığını, cəzanın ağır olduğunu və iddia sahiblərinin bu mənada cinayət işi açma biləcəyini bildirmişdir. Ancaq şəxsi hüquq baxımından iddia müddəti qaydalarının tətbiqinin hüquqi olduğunu və Konvensiyanın 8-ci maddəsinin fərdlərin şəxsi həyatını müdafiədə hüdudsuz bir qanuni yol tutması şəklində dövlətlərə pozitiv bir öhdəlik yükləmədiyini bildirmişdir. Bu səbəblə 8-ci maddənin pozulmadığı nəticəsinə gəlinmişdir.

Stubbings qərarından görüldüyü kimi, fərdlərin şəxsi həyatı qorunarkən cinayət hüququ və şəxsi hüquq bir tam olaraq qəbul edilmiş və dövlətlərə bu tam əhatəsində fərdlərin cinsi istismardan müdafiəsi öhdəliyi gətirilmişdir. Lakin məhkəmələrdə fərdlərə 8-ci maddə əhatəsində sərhədsiz bir qanuni tənzimləmənin çox geniş bir öhdəlik olacağını qəbul edərək dövlətlər baxımından bunun məhdudlaşdırıla biləcəyi bildirilmişdir.

Fərdi məlumatların əldə olunması hüququ ilə bağlı pozitiv öhdəliklər.
Fərdi məlumatlar şəxsi həyatın bir hissəsidir. Bu mənada, həm fərdi məlu-

matları əldə edə bilməmək şəxsi həyata müdaxilə olaraq qiymətləndiriləcəkdir, həm də başqalarının bu məlumatları əldə edə bilməməsinin şəxsi həyata müdaxilə olaraq qəbul edilməsi və vacib tədbirlərin alınması şərtidir.

Gaskin və başqaları İngiltərəyə qarşı məhkəmə işində [4] iddiaçı kiçik yaşda dövlətin müdafiəsi altına alınmış və yetkinlik yaşına çatana qədər burada qalmışdır ki, onun tələbi bu dövrə aid bütün sənədlərinin əlyətərliyinin təminatı ilə bağlıdır. Məhkəmə qərarında dövlətin 8-ci maddədən qaynaqlanan pozitiv öhdəliyi üzrə sosial xidmət mənbələrinin konfidensiallığını təmin etməkdən irəli gələn dövlət marağı ilə fərdin şəxsi həyatı haqqındakı məlumatları əldə etmək hüququ arasında ədalətli bir tarazlıq qurulub-qurulmadığını qiymətləndirmişdir. Məhkəmə fərdlərin öz uşaqlarını və ilkin inkişaf dövrlərini bilmək və anlamaq üçün lazımı məlumatları əldə etmək hüququnu tanıyaraq, bu hüququn fərdin razılığına bağlı olmasını prinsip olaraq 8-ci maddəyə uyğun hesab etmişdir. Lakin fərdin uyğunsuz olaraq icazə vermədiyi hallarda son qərarı və rəcək bir səlahiyyətin olması vacibliyini də bildirmişdir. Belə bir tətbiqin olması 8-ci maddənin pozulması mənasına gələcəyi bildirilmişdir. Bu mənada dövlətlərə fərqli bir pozitiv öhdəlik yüklənmişdir.

Məhkəmə Guerra və digərləri İtaliyaya qarşı məhkəmə işin [5] əhalini yaşadıkları bölgədə olan bir kimya fabrikinin gətirdiyi risklərlə əlaqədar məlumatlandırmamaq və fabrikdə reallaşa biləcək qəzalarla əlaqədar qabaqlayıcı tədbirlər almamaq mövzusu ilə əlaqədardır. Bu məhkəmə işində Məhkəmə çevrəyə gələ biləcək ciddi zərərin şəxslərin rifahına mənfi yöndə təsir edə biləcəyi və onları şəxsi və ailə həyatlarını pozacaq şəkildə evlərində oturma hüquqlarından məhrum edə biləcək reallığı ilə 8-ci maddənin pozulacağına qərar vermişdir. Bu qərar dövlətlərə ətraf mühitin çirkləndirilməsindən mənbələnən ciddi risklərlə əlaqədar olaraq yerli əhalinin məlumatlandırılması mövzusunda dövlətlərə pozitiv bir öhdəlik yüklənmişdir.

Ad seçimi üzrə pozitiv öhdəliklər. Burghartz və başqaları İsveçrəyə qarşı məhkəmə işində [2] iddiaçı İsveçrə qanunlarına görə evli qadınlar soyadı olaraq ərlərinin soyadından əvvəlki soyadının istifadə hüququna malik olmalarına baxmayaraq, bu hüququn təmin olunmadığı üçün şikayət etmişdir. Məhkəmə qərarında bildirmişdir ki, Konvensiyanın 8-ci maddəsi adlar hüququnda açıq müddəalar əks etdirməməkdədir. Bu, fərdin adı, şəxsiyyətinin və ailə əlaqələrinin müəyyən edilməsində istifadə edilən bir vasitə olaraq fərdin şəxsi və ailə həyatı ilə əlaqəlidir. Bir dövlət hüququ mövzusu olaraq cəmiyyətin və dövlətin adların tənzimlənməsi mövzusu ilə maraqlanması və tənziyyətə müəyyənləşdirməsi zəruridir. Qeyd olunan məhkəmə işində iddiaçının özünə görə akademik dünyada tanınan soyadını istifadə etməsinin onun karyerasına əhəmiyyətli şəkildə təsir edə biləcəyini bildirirək, mövcud iddianın 8-ci maddənin əhatəsində olduğu bildirilmişdir. Məhkəmə bu işdə Konvensiyanın 14-cü maddəsində tənzimlənən ayırı-seçkilinin qadağan olunması ilə mövzunu əlaqələndirərək, məsul dövlətin ərlərin soyadı məsələsində “tərəfsiz və məqbul ittihamın səlahiyyətini” təmin edə bilmədiyini qeyd etmiş və 8-ci maddənin

pozulduğuna qərar vermişdir.

Guillot Fransaya qarşı məhkəmə işində [6] 8-ci maddənin ön adlara tətbiq olunub-olunmayacağı qiymətləndirilmişdir. İddiaçı qızına “Fleur de Marie” adını vermək istəmişdir. Doğum, ölüm və evliliklərin qeydiyyatını aparan yerli orqanlar müqəddəs adların olduğu təqvimdə olmadığı üçün bu adı qeydiyyata almaqdan imtina etmişdir. Yerli orqanlar tərəfindən ön ad olaraq “Fleur-Marie” məsləhət verilmişdir. Cütlük bu vəziyyətin şəxsi və ailə həyatlarına hörmət hüququnun pozulduğunu iddia etmişdir. Məhkəmə 8-ci maddənin pozulmadığına qərar vermiş və Fransız yerli orqanları iddia sahiblərinin “Fleur-Marie” adını qeydiyyata almalarına icazə vermişdir.

Uşaq hüquqlarının qorunması üzrə pozitiv öhdəliklər. W və başqaları İngiltərəyə qarşı məhkəmə işində [12] iddiaçı və həyat yoldaşının ailəvi problemləri mövcuddur. Bu səbəblə üçüncü oğlan uşaqlarını könüllü olaraq baxım üçün yerli səlahiyyətli orqanlara təslim etmişlər. Daha sonra yerli orqan valideynin razılığı olmadan uşağın qəyyumluğunu valideynlərindən almışdır. Övladlığa götürmə komissiyası yenə valideynə xəbər vermədən yerli orqanın qərarını təsdiqləmiş, uşağı övladlıq olaraq başqa bir ailəyə vermiş, iddiaçı və həyat yoldaşının uşaqla görüşünə məhdudiyət qoymuşdur. Nəticə etibarilə sosial xidmət qurumu iddiaçı və həyat yoldaşının uşaqla görüşməsinə tamamilə qadağan etmişdir. Bundan əlavə, qərara qarşı iddiaçı və həyat yoldaşı Ali Məhkəmədə iddia qaldırırsa da, Ali Məhkəmə uşağın övladlığa götürən ailədə qalmasına qərar vermişdir.

Məhkəmə bu iş üzrə ailə həyatına hörmət hüququnun pozulmasına qərar vermiş və qərarla dövlətlərin ailə həyatına hörmət məsələsində pozitiv öhdəlikləri olduğunu bildirmişdir. Bu mənada uşaqların dövlətin müdafiəsi altına alınması və təbii valideynləri ilə görüşməsinin tənzimlənməsi ilə əlaqədar olaraq, verilən qərarların həssas və çox çətin qərar olduğu qəbul edilmiş, lakin yerli orqanların bu səlahiyyətindən istifadə edərkən sərt tətbiqin qəbul edilə bilməyəcəyi bildirilmişdir: “...Müəyyən edilməsi tələb edilən valideynlərin qərar vermə müddətinin hamısına maraqlarının müdafiəsi əsas şərtə riayət edəcək dərəcədə daxil edilib-edilmədikləridir. Edilməmişlərsə, ailə həyatlarına hörmət göstərilməmiş deməkdir və bu qərardan irəli gələn müdaxilə 8-ci maddədəki mənası ilə “məcburi” olaraq görülə bilməz.”

Konvensiyanın 8-ci maddəsi əhatəsində ailə həyatına hörmət göstərmək valideynlərin təkrar bir yerə gətirilməsi məsələsində bir pozitiv öhdəlik təşkil edir. Bu öhdəlik, əsasən uşağın qulluğunu dövlət orqanına verən keçici əmrə artıq ehtiyac duyulmadığında meydana gəlir. Məhkəmə bu öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün zəruri saydığı vəziyyətlərdə uşağın dövlətin qulluğunda qalması və valideynlərin övladı ilə təkrar bir araya gəlməsi arasında ədalətli bir tarazlıq yaradılmalı olduğunu bildirmişdir. Məhkəmə bu tarazlığı formalaşdırmağa çalışarkən xüsusilə haqqında danışılan maraqların təbiətinə və ciddiliyinə görə valideynlərin maraqlarının qarşısına keçilə biləcək olan uşağın marağına daha çox əhəmiyyət verilməsini bildirmişdir.

Beləliklə, şəxsi həyatın toxunulmazlığı fərdin şəxsiyyətini inkişaf etdir-mək və mənəvi dəyərlərini müdafiə altına almaq üçün başqaları tərəfindən bi-linməsinə istəmədiyi halların yaratdığı və qorunması hüquqi baxımdan zəruri olan həyat fəaliyyəti üzərindəki əsas şəxsi hüquqdur. Ona görə də pozitiv öhdəliklərin yerinə yetirilməsi zamanı bu məqamlar nəzərə alınmalıdır. Ümumi-likdə, insan hüquqları məsələsində dövlətin neqativ sahədə “şaquli” öhdəliyini yerinə yetirməsi ilə yanaşı, pozitiv, yəni “üfüqi” öhdəliklərinin də tənzimlə-nməsi əsl vəzifə olaraq qəbul edilməkdədir. Analoji öhdəliklər Azərbaycan Res-publikasının qanunvericiliyində də öz əksini tapmaqdadır. Bu cür pozitiv öhdəliklər həm dövlətin informasiya siyasətinin istiqamətlərinə daxildir, həm də müxtəlif təhlükəsizlik məsələlərinin tənzimlənməsi zamanı meydana çıxır. Belə ki, fərdi məlumatlardan məsul olan şəxsin fərdi məlumatların təhlükəsizliyinə qarşı öhdəlikləri “Fərdi Məlumatlar haqqında” Qanunun 5-ci maddəsində tənzimlənməmişdir. Qanunda qeyd edilir ki, fərdi məlumatlar toplanıldığı andan mühafizə olunur və bu məqsədlə daxilolma (əldə olunma) növünə görə konfidensial və açıq kateqoriyalara bölünür. Konfidensial fərdi məlumatlar qanun-vericilikdə nəzərdə tutulmuş tələblərə uyğun səviyyədə mülkiyyətçi, operator və bu məlumatlara giriş hüququ olan istifadəçilər tərəfindən mühafizə olun-malıdır. Konfidensial fərdi məlumatlar qanunla müəyyən olunmuş hallar istisna olmaqla, üçüncü şəxslərə yalnız subyektin razılığı əsasında verilə bilər. Açıq fərdi məlumatlar kateqoriyasına müəyyən olunmuş qaydada adsızlaşdırılmış, subyekt tərəfindən açıq elan olunmuş və ya ümumi istifadə üçün yaradılmış informasiya sisteminə subyektin razılığı ilə onun barəsində daxil edilmiş məlumatlar aiddir. Şəxsin adı, soyadı və atasının adı daimi açıq fərdi məlu-matdır. Xüsusi kateqoriyalı məlumatlar, onların xüsusiyyəti nəzərə alınmaqla, konfidensial, həm də açıq fərdi məlumatlar kateqoriyasına aid edilə bilər. Fərdi məlumatların mühafizəsi mülkiyyətçilər və operatorlar tərəfindən təmin olun-malıdır. Fərdi məlumatların toplanılması, işlənməsi və mühafizəsi sahəsində fəaliyyət göstərən fiziki şəxslər fəaliyyət müddətində və işdən çıxdıqdan sonra həmin məlumatların yayılmaması barədə yazılı iltizam verməlidirlər. Telekom-munikasiya, poçt rabitəsi, ünvan və digər sahələr üzrə cəmiyyətin informasiya təminatını ödəmək məqsədilə ümumi istifadəli informasiya sistemlərinə subyektin yazılı razılığı əsasında onun təqdim etdiyi məlumatlar (adı, soyadı, atasının adı, doğulduğu tarix və yer, cinsi, vətəndaşlığı, telefon nömrəsi və elektron ünvanı, yaşadığı və olduğu yer, ixtisası və iş yeri, məşğul olduğu fəaliyyət növü, ailə vəziyyəti, şəkli və digər məlumatlar) daxil edilə bilər. Fərdi məlumatlar ümumi istifadəli informasiya sistemlərinə açıq mənbələrdən daxil edildikdə, həmin informasiya sisteminin operatoru daxil edilən məlumatların tərkibini və əldə edilmə mənbəyini subyektə bildirməlidir. Bu məlumatlar sub-yektin, məhkəmənin və ya müvafiq icra hakimiyyəti orqanının yazılı tələbi ilə həmin informasiya sistemindən təxirə salınmadan çıxarılmalıdır. Mülkiyyətçi və ya operator fərdi məlumatların mühafizəsinin (o cümlədən təsadüfi və icazəsiz məhv edilməsinin, itirilməsinin, qanunsuz müdaxilənin, dəyişdirilməsinin və digər halların qarşısının alınmasının) təmin edilməsinə zəmanət verən texniki-təşkilati tədbirlər görməlidir. Fərdi məlumatların mühafizəsinə dair tələblər müvafiq icra

hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən olunur. Fərdi məlumatların arxivləşdirilməsinə aid qaydalar Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Qanunun 6-cı maddəsi isə fərdi məlumatların toplanılması, işlənməsi və mühafizəsi sahəsində dövlət tənzimləməsinin əsas formalarını müəyyən edir. Maddədə fərdi məlumatların toplanılması, işlənməsi və mühafizəsi sahəsində dövlət tənzimləməsi tədbirləri kimi milli informasiya məkanının fərdi məlumatlar bölümünün formalaşdırılması və onun təhlükəsizliyinin təmin olunması, bu sahədə təhdidlərin və mühafizə səviyyəsinin qiymətləndirilməsi, fərdi məlumatların toplanılmasının və işlənməsinin hüquqi əsaslarının müəyyən edilməsi, fərdi məlumatların toplanılması və işlənməsi zamanı əsas insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi, fərdi məlumatların toplanılması və işlənməsi üzrə fəaliyyətin lisenziyalaşdırılması, fərdi məlumatların informasiya sistemlərinin dövlət qeydiyyatının aparılması, fərdi məlumatların informasiya sistemlərinin, habelə müvafiq informasiya texnologiyaları vasitələrinin sertifikatlaşdırılması, fərdi məlumatların informasiya sistemlərinin yaradılması və tətbiq edilməsi sahəsində hüquqi və texniki sənədləşdirmənin standartlaşdırılması, fərdi məlumatların informasiya ehtiyatlarının və sistemlərinin və onların layihə sənədlərinin dövlət ekspertizasının həyata keçirilməsi, dövlət idarələrarası fərdi məlumatların informasiya sistemlərinin yaradılması və idarə edilməsi sahəsində dövlət tənzimləməsi göstərilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Article 29 Data Protection Working Party. Opinion 15/2011 on the definition of consent, 01197/EN WP187, 13.07.2011.
http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2011/wp187_en.pdf
2. *Burghartz v. Switzerland*. 16213/90, Council of Europe: European Court of Human Rights, 22 February 1994. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57865>
3. *Funke v. France*. 10828/84, Council of Europe: European Court of Human Rights, 25 February 1993. [https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22itemid%22:\[%22001-57809%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22itemid%22:[%22001-57809%22])
4. *Gaskin v. United Kingdom*. 10454/83, Council of Europe: European Court of Human Rights, 7 July 1989. <https://swarb.co.uk/gaskin-v-the-united-kingdom-echr-7-jul-1989/>
5. *Guerra and Others v. Italy*. 116/1996/735/932, Council of Europe: European Court of Human Rights, 19 February 1998.
http://www.hrcr.org/safrica/environmental/guerra_italy.html
6. *Guillot v. France*. 52/1995/558/644, Council of Europe: European Court of Human Rights, 24 October 1996. http://www.worldcourts.com/hrc/eng/decisions/2002.07.15_Gillot_v_France.htm
7. Lucas Bergkamp – Jan Dhont. Data Protection in Europe and the Internet: An Analysis of the European Community's Privacy Legislation in the Context of the World Wide Web // *The EDI Law Review*, 2000, No. 7, p.74.
8. Mowbray Alastair. *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Hart Publishing, Oxford, 2004, p. 128.
9. *Safe Harbor Privacy Principles*. <https://www.enisa.europa.eu/topics/threat-risk-management/risk-management/current-risk/laws-regulation/data-protection-privacy/safe-harbor-privacy-principles>
10. Steiner H.J., Alston P. *International Human Rights in Context*, Oxford University Press 2. Edition Oxford, 2000, pp. 180-181.
11. Shue Henry. *Basic Rights: Subsistence, Affluence, and US Foreign Policy*, Princeton University Press, Second Edition, Princeton, New Jersey, 1996, 236 p.
12. *W v. the United Kingdom*. 9749/82, Council of Europe: European Court of Human Rights, 8 July 1987. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57600%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57600%22])

13. Walden Ian. Anonymising Personal Data // International Journal of Law and Information Technology, 2002, С.10, S.2, pp. 224-237.
14. X and Y v. the Netherlands. 8978/80, Council of Europe: European Court of Human Rights, 25 March 1985.
https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/x%20and%20y%20v%20the%20netherlands_EN.asp

ЛИЧНАЯ ИНФОРМАЦИЯ И СМЕЖНЫЕ ПРАВА; ЗАЩИТА ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ

А.Н.ИБРАГИМОВА

РЕЗЮМЕ

Права субъекта данных в отношении персональных данных определяются в зависимости от этапов информационного процесса, связанного с персональными данными. При этом на этих этапах уточняются права и обязанности владельцев информации. ра правильное интерпретировать последовательность информационных процессов, связанных с персональными данными. Мы можем назвать это «правовым режимом персональных данных» или «жизненным циклом персональных данных». Хотя Закон Азербайджанской Республики «О персональных данных» определяет различные операции и процессы, связанные с персональными данными, единое понятие, охватывающее этот процесс, не используется.

Ключевые слова: персональные данные, связанная информация, защита персональных данных, обязательства государства в области защиты персональных данных.

PERSONAL INFORMATION AND RELATED RIGHTS; PROTECTION OF PERSONAL DATA

A.N.IBRAHIMOVA

SUMMARY

The rights of the data subject regarding personal data are determined depending on the stages of the information process related to personal data. At the same time, the rights and responsibilities of information owners are specified at these stages. Therefore, it is more appropriate to interpret the sequence of information processes related to personal data. We can call this the "legal regime of personal data" or the "life cycle of personal data." Although the Law of the Republic of Azerbaijan "On Personal Data" defines various operations and processes related to personal data, a single concept covering this process has not been used.

Keywords: personal data, related information, protection of personal data, obligations of the state in the protection of personal data